

המאורעות בחיפה.

ק ד ו ש י ח י פ ה .

1. דוד ויזל	5. לאה יספרמוב
2. משה רוטמן	6. ישראל גרויאר
3. יצחק פט	7. מאיר בוק
4. מררכי טוטיל	

יום שבת, 23 באוגוסט. במקומות שונים בעיר נפוצו כרוזים בין הערבים שהיהודים טובחים את המושלמים בירושלים והערבים המקומיים נדרשו לנקום ארז דם אחיהם. היום עבר בלי כל פאורעות. אבל סערת הרוחות היתה גדולה. ברחוב יפו היתה לעת ערב תנועה גדולה כרגיל. קבוצות ערבים התהלכו בעיר במספר גדול עם מקלות ואלות. אחה"צ נתפרסמה פקודת המושל. ה' מקלרן על סגירת בתי הקפה והשעשועים רחל מ-6 בערב.

במוצ"ש. ב-8 נתקבלה ידיעה שמרחוב נצרת דרך ארד אל יהוד עולה הפגנה גדולה של מאות איש לנחלה. בקצה המזרחי של הדר הכרמל. קבוצות צעירים התכוננו להגן על השכונה. בו ברגע החלה בהלה גדולה בין גרי רחוב החלוץ ונחלה. הקהל רץ לכל הצדדים ומשמר של 8 שוטרים. בהנהלת אופיצר יהודי רוכב על סוס התרוצצו ממקום למקום בין רחובות שפירה ונחלה. ב-10 לערך הגיעו המפגינים לקצה השכונה ופרצו לתוכה במרוצה ובצעקות גדולות ומחרידות. כאן חסמה לפניהם את הדרך קבוצת צעירים והמתנפלים נהדפו. מיד לאח"כ הגיעו גם שוטרים אל המקום. המתנפלים נתפורו לכל רוח ובשכונה הוקם השקט.

קבוצת צעירים שמרה על הבורג ועל הסימטאות המובילות מואדי סליב להדר הכרמל עוד מראשית ליל מוצ"ש. כעבור זמן מה ירדה גם קבוצת שוטרים מהדר לבורג. בין בית קופת חולים ורחוב החדש נפגשה בקבוצת ערבים גדולה שהתכונה לעלות אל השכונה. בעזרתם הפעילה של הצעירים פוזרו הערבים ונהדפו לרחוב נצרת.

הלילה עבר מתוך צפיה להתנפלויות. אך מלבד המקרים הנזכרים לא קרה כלום.

יום א' 25 באוגוסט. אחה"צ החלו ערבים להתקהל בסביבת תחנת הרכבת ורחוב נצרת. נפוצו שמועות על התנפלויות בודדות. בטחנות הגדולות נאספו כ-50 איש. גם נשים וילדים מהצריפים הסמוכים. במצב של צפיה היו שם עד 8 בערב. פתאום נשמעו צעקות מחצר העגלונים של ה' גרינשפון ברחוב נצרת. כ-150 ערבים החלו לתקוף את החצר באבנים. אבל בכל פעם נהדפו אחור ע"י גרי החצר. בינתיים באו שוטרים ערבים רוכבים ורגלים. אבל ההתקפות נמשכו בהפסקות קטנות. ההמון שראה. כי לא יוכל לפרוץ לו דרך על יד השער הראשי. החליט להקיף את החצר מכל עבריה. הם הציתו אחד הצריפים. דהשרפה כובתה מהר. אך הערבים רזקפו משלשה עברים. המצב נעשה חמור יותר ויותר. הואיל והצריפים סמוכים לגדר ובכל רגע יכלו הפורעים להעלותם באש. מלבד זה החלו לתקוף גם את החצר הסמוכה. מורגש היה. שהחצר והבית שעל יד ביה"ח קליסקר שהגם גבוהים יותר מחצר העגלונים ומהם אפשר להשקיף על הסביבה. שמשו מרכז להתקפות. אז נשמעו יריות ובמקום הופיעו 3 אנגלים. ולבסוף עלה בעזרתם להפיץ את המתנפלים. אח"כ היו עוד אילו התקפות קלות. אך אלה נהדפו אחור ע"י גרי החצר. רק בחצות דהגיע אל המקום אוטומוביל. והעביר את כל הנשים והילדים שנתקבצו בצריפים להדר הכרמל. הגברים נשארו בחצר. מבין היהודים לא נפצע איש.

לפנור ערב נערכה הפגנה ערבית גדולה. סמוך למסגד חחדש. לאחר שנשמעו כמה נאומי הסתה נתפלגו המפגינים לקבוצות והחלו לעלות בסימטאות המובילות להדר הכרמל וניסו להתפרץ לתוך השכונה. אך כל הנסיונות לא הצליחו הודות להגנת הצעירים היהודים. כמעט בכל המקרים הופיעו השוטרים לאחר מעשה. ב-7:30 לערך נשמעו צעקות ע"י הבורג' וכן משלש הסמטאות המקשרות אותו להדר הכרמל. מחנה של 300 מאות ערבים לערך התחיל עולה משלש - ארבע נקודות על הדר הכרמל. תושבי הבתים שעל יד הבורג' נמלטו לשכונה בשני הבתים שבמעלה הבורג' נשארו 8-10 בחורים מתוך החלטה לשמור על המקום עד הרגע האחרון. המתנפלים החלו להתקדם מתוך צעקות ויללות והמטירו אבנים על הבתים הסמוכים ולמעלה מעשרים יהודים שנמלטו מהעיר נפצעו באבנים האלה. נשמעו גם יריות בודדות עד שלבסוף נהדפו ע"י הצעירים היהודים 4 שוטרים רוכבים בהנהגת קצין יהודי.

בראשית הערב עבר הפקיד האנגלי ה' סייקס העובד במחלקת התנועה של מסלות הברזל באוטו שלו בדרך מהעיר להדר הכרמל. במעלה הבורג' המטירו

עליו אבנים רבות. אחרת האבנים פגעה בראשו והוא נפצע קשה. האוטו עמד מלכת. במקרה נזדמן למקום נהג יהודי והוא הוציא את ההגה מיד ה' ס. שהיה בלי הכרה והוביל אותו ואת אשתו ל-הדסה. לכהרת כת.

בו בזמן שהיו התנפלויות על יד הבורג, התאספו כ-200 ערבים על יד מלון יפו אשר מעל תחנת מסלת הברזל וסקל באבנים את העוברים ושבים היהודים. בין הפצועים כאן היה גם הה' לוין, מפקידי בית החרושת "נשר".

יום שני, דוגיעו ידיעות, כי קבוצות גדולות עולות שוב מרחובות העיר ומואדי סליב להדר הכרמל, דרך הבורג והסמטאות. נשמעו יריות תכופות. קבור צות צעירים הגנו במקומות שנתקפו ולא נתנו לערבים להתפרץ לשכונה. ואחרי הגנה נמרצת, נהדפו התוקפים לתוך סמטאותידהם. שוטרים ערבים אחרים הגיעו למקום הדיפת המתנפלים. שוטרים ערבים אחרים נכנסו בשעת מעשה לשכונת הערבים בואדי סליב ומשם פתחו אש כלפי המגינים. באותה שעה החלו להביא ל-הדסה את הפצועים הראשונים וההרוגים שנפלו במקומות שונים בהתנפלויות בודדות בעיר.

מספר הקבוצות שהתפרצו דרך הבורג היה 4. ההתנגשות נמשכה כחצי שעה. בין 9 ל-10 הגיעה להדר הכרמל פלוגת אנשי צבא אנגלים שבאו ממצרים. כ-25 איש עברו ברחובות השכונה השתרר שקט, אך כעבור שלשת רבעי שעה נשמעה ירית רובה שבה נהרג א. י. פת. בשעה שעלה על הגג מאפית ה' פת ברחוב החלוץ. מיד אח"כ החלה התקפה חדשה מצד ואדי סליב שנמשכה זמן קצר ונהדפה אחר ע"י הצעירים היהודים.

בזמן ההתנפלויות על הדר הכרמל נעשרה המצב חמור יותר גם בעיר. בשעות הבוקר הראשונות נרצח ברחוב השוק הקצב משה רויטמן באכוריות נוראה. כשעמד בתנתו. מיד אח"כ נסגרו החנויות והחלו התנפלויות על העוברים ושבים היהודים. שנמשכו כל היום. במרחק צעדים אחדים ממשרד המשטרה המ" קומית נתקפו שנים אחים דווידסקו בגיל 13 - 15. האחד נפצע במקל בראשו. והשני בפגיון. הדבר קרה על יד בית הקפה של חג' קמיל וממשרד המשטרה לא יצא איש לראות מי ומי המרזנפלים. בין 3 - 4 אחה"צ נפצע יהודי. שאמר להמלט למשרד המשטרה. מהשוטרים לא יצא איש לגרש את ההמון שעמד כמעט על יד הדלתות. במשרד המשטרה נתקצבו כ-50 איש. בהם נשים וילדים ורק ב-5 אחה"צ באו אנשי צבא בריטים והעבירו את הקהל הזה למרכז המסחרי. שבו שלט שקט יחסי במשך היום. בשטח שבין הבנק העותומני והמושבה הגרמנית דזיה שקט מאר.

עד יום ב' בבוקר, 26 לאוגוסט. שרר במרכז המסחרי שקט גמור. ביום ב'

ב־6 בבוקר נראתה פלוגת ערבים כ־50 איש, מזוינים במקלות, פגיונות, סכינים ואבנים, מתקרבת מצד פסי מסלת הכרזל בדרך למרכז המסחרי הצעירים שנמצאו במקרה במרכז. נתחלקו לשתי פלוגות, אחת עמדה על המשמר במבוא שעל יד רחוב יפו והשנייה מהרחה לקראת הבאים, ואחרי תגרה עלה בידה לגרשם ולפורם. באותו זמן התחילו להתקהל על יד בית ממכר הגנוז של אבו שפיק בכניסה לרחוב השוק. על המשמר עמדו שלשה שוטרים ערבים, בראותם שהערבים עומדים להתנפל עזבו את המקום והלכו לצד השוק. כשראו הערבים שהשוטרים הסתלקו ראו בזה סימן מובהק שאין מי שיפריע בעדם.

כעבור 3 רגעים נשמעו צעקות ממבוא המרכז ברחוב יפו. הוברר כי מחנה של 300 מאות ערבים מתקרבים למרכז ואז חזרו אלה שפורו את המתנפלים מצד הים לעזרת אלה שעמדו במבוא המרכז אשר ברחוב יפו.

לפני זה נמצאו שם כ־15 צעירים שעמדו באומץ נגד מחנה הפורעים למ־רורת מטר האבנים שניתך עליהם מכל הצדדים. ההתנגשות נמשכה כשלוש רבעי שעה לערך. בראות המתנפלים שידם על התחחונה החלו לקרוא לעזרה. פתאום נראתה פלוגה בת 100 איש יורדת מצד הרחוב החדש לעזרת המתנפלים. אלה המשיכו להמטיר גלי אבנים ולירות. נפצעו 4 יהודים, ביניהם אחד קשה.

המגינים נאלצו לסגת אחור והנסיגה עברה בסדר גמור. כשראו זאת המתנפלים החלו לירות באקדחים אך בלי תוצאות רציניות. רק אח"כ עלה בידי הצעירים לגרש את הפורעים עד המבוא לרחוב השוק והבורג. הודות לזה נחסמה הדרך לפני המתנפלים לרחוב יפו. במשך הזמן הנה הורגש כי מהמורד שעל יד מלון "גאולה" מתקרבת קבוצת ערבים גדולה. המגינים החזיקו מעמד במשך חצי שעה עד שבאו שוטרים עם קורפורל בריטי ועמדו בינם ובין הערבים. היריות הראשונות יצאו מבית הקפה "באר" שנמצא בפנת רחוב השוק והמגרש מעל תחנת האוטומובילים המהלכים בין העיר והר הכרמל.

כדאי לציין שהראשונים שהתחילו להמטיר אבנים כאן, היו פועלי העירייה שעבדו במקרה על המגרש במקום מעמד האוטומובילים להדר הכרמל והר הכרמל. שני היהודים שעמדו על המשמר באותו מקום לא יכלו לעזור מפני שלא היה להם נשק.

ביום ב' החלו המונים המונים להתקהל גם בסמטא שמעל מחסני "חירם" לשעבר. בחצר העגלונים נשמעו שוב צעקות. יהודי שהלך לתומו ברחוב הרכבת עם טלית בידו, נתקף ע"י ערבי שאחזו סכין בידו. הלה החל להקהיל את ערבי הסביבה בצעקות "אל יהודי", בו בזמן החל אספסוף להמטיר אבנים על הצריפים שעל יד הטחנות. כל היום נמשכו הצעקות והמהומות בסביבה זו. בהשפעת

המצב הזה חזרו חלק מפועלי הטחנה יהודים רבים הגרים בבתי ערבים שבסביבה. ביום ג' לפנה"צ נכנסו מלחים, אסרו את כל הגברים שנמצאו שם בזמן שהוא ואת הנשים והילדים העבירו להדר הכרמל. רק אצל אחד הנאסרים נמצא אקדה. יתרם כאמור. פועלי הטחנה שנמצאו בה עד יום ה' 29 אוגוסט, ומאז נמצאים שם שוטרים ערבים.

עד הערב הגיע מספר ההרוגים ל-5 והפצועים ל-50. יתר שעות היום והלילה עברו בשקט. היו שרפות במקומות שונים והתנפלויות בודדות. בו ביום הוכרז מצב מלחמה בעיר ונאסרה ההליכה כרחובות מ-6:30 עד 6 לפנות בוקר.

יום ג' מאז הבוקר החלו מאות ערבים להתקהל על יד המסגד החדש אשר בקרבת תחנת מסלת הברזל וב-6:30 לפנות בוקר בערך החלו שוב להתפרץ בסימטאות המובילות מהבורג' להדר הכרמל. ניכר היה כי הפעם ישנה התאמצות מרובה לחזור לשכונה. הקבוצות היו יותר גדולות והצעקות — אימות. מלבד מטר האבנים נשמעו גם יריות. ההתנגשויות העזות נמשכו בהפסקות קצרות עד הצהריים ורק הודות להגנתם של היהודים נהדפו כל ההתפרצויות הללו. והתוקפים ברחו בהשאירם הרוגים ופצועים. המתנפלים הספיקו רק לנפץ שמשות בכמה בתים בקצה השכונה. עזרה למגינים גם קבוצת שוטרים יהודים, בראשות קצין יהודי. מספר ההרוגים הערבים שהביאו לבית החולים הממשלתי הגיע בו ביום ל-13. מספר הפצועים לעשרות אחדות. במשך כל ההתנפלויות על יד הבורג' נמצאו שוטרים ערבים בשכונת ואדי סליב שירו על המגינים. כן נשמעו גם יריות תכופות מבתי קרמן (אחד מבעלי בית החרושת לסיגריות "מברוק" ברחוב יחיאל).

ביום ג' לפני הצהריים הגיעה לנמל חיפה אנית השריון הבריטית "בראהם" והעלתה מיד לבואה מספר מלחים רגלים של הצי. פלוגה אחת עלתה להדר הכרמל. כבשה את בית הספר העממי והעמידה מכוונת יריה על הגג.

במשך כל יום ג' נמשכו ההתנפלויות בחלקי העיר השונים. בשכונת הספרים דים "חרט אל יהוד" ו"ארד אל יהוד" נשמעו צעקות תכופות של הנפגעים. והמצב היה מתוח מאד. כמעט כל האוכלוסים היהודים הגרים בשתי השכונות הללו הוכרחו לעזוב ובחוסר כל הועברו להדר הכרמל. ביום זה החל האספסוף לשודד ולבזוז את את חנויות היהודים ברחוב נצרת. כמו כן הציתו הפורעים צריפים ומחסנים שבאותו הרחוב ולהבות אש וענני עשן עלו במשך כל היום. מצד המשטרה לא ניתנה כל עזרה להעברת הפליטים וכל הפעולה נעשתה בתוך מצב מסוכן.

ב-3:30 אחה"צ קרה המקרה המזועזע עם הצעיר דוד ויזל, בן 22, ויזל רץ בסמטה שעל יד בית המרחץ התורכי כשקבוצת ערבים בת 20-30 פרחחים

רודפת אחריו. הוא הרים את ידיו אולם המתנפלים הכוהו במקלות ובפגיונים ורדפו אחריו עד בית הקברות המושלמי. סמוך למחסני חברת "בסרביה א"י" הפילוהו ארצה. הכוהו במקלות בראשו ורוצצו את גולגלתו. שוטר ערבי כושי עבר באותה שעה במקום והסתכל במחזה הדמים הנורא. אך לא התערב בדברי. על יד הבורג עבר באותה שעה אוטו ובנו אחות מביה"ח "הדסה" בלויית שני שוטרים ערבים. אלה נתבקשו להחיש עזרה לויזלי. אולם הם לא הסכימו לכך ורק כעבור חצי שעה בא האוטו של ביה"ח הממשלתי ואסף את הפצוע שבעבור שעה קלה מת.

יום ג' 27 באבגוסט. המאורעות החמורים ביותר ברחוב נצרת היו ביום ג'. מאז הבוקר החלו כנוספות להתאסף על יד המסגד. סמוך לבית נחום מילר. פלוגות הצבא היו מפזרות אותם, אך הם נאספו שוב. מפקד המשטרה ה' פולי ירד מאוטו שלו והיה מכה במקלו את ההמון ואנשיו היו מאספים ארז המקלות ושמים אותם לתוך האוטו.

ד"מ אור ע"י בית מילר. לפנה"צ לא היו משמרות קבועים במקום רק מזמן לזמן היו עוברים פטרולים בטיסה את הרחוב. ולמרות פקודת האסור על התקהלות ברחוב. היו הפורעים מתאספים שוב. החלו לשדוד את החנויות. אחרי שהוציאו את הסחורות היו יוצקים נפט ומבעירים את החנות. כך נשרפו חנותו של הסנדלר ביצ'קוב וחנותו של ה' אורבך בבית מילר. בשעה 9:30 נתאסף המון רב בסמטה שעל יד בית מילר. ערבים אחדים הלהיבו אותם וקראו להם להרוג את כל היהודים דרי הסמטה. ההמון פרץ והחלו לשבור דלת חיצונית אחת. שנים מזוינים בחרבות גדולות התכוננו לשבור את דלת הבית שבו נמצאו באותו זמן 45 נפשות. בהם זקנים, ילדים ונשים. בראות הצעירים שנמצאו בבית מילר אשר ממול לבית הזה. את ד"סכנה הנשקפת ל-45 האנשים. יצאו והדפו את המתנפלים במשך רגעים מספר השתרר שקט. אחרי רבע שעה החלו לזרוק אבנים בבית הנזכר וכן לבית מילר ושוב החלו לדהתאסף בסמטה. כשהצעירים ראו שהסכנה מתחדשת יצאו והדפו שוב את המתנפלים בגבורה גדולה. ההמון התפור והחל לזרוק אבנים ולירות מעל הגבעה הסמוכה אל בית מילר וממולו. ושוב פעם נהדפו בפעם השלישית. במשך הזמן הזה הספיקו להצית את המחסנים והנויות שמתחת לבית מילר. האש הלכה וגדלה והעשן מלא את הבית. לבית נשקפה סכנת התפוצצות כי בחצר נמצא ביח"ר לחמצן ובו היו דודים של חמצן. במשך כל הזמן הזה לא היו במקום כל שוטרים. למרות הדרישות הבלתי פוסקות בטלפון ממקומות שונים לחוש לעזרה. ב-9:20 עברו שוטרים רוכבים וראו את השוד והדליקות אך לא נעצרו והמשיכו דרכם לסמטא שמשמאל ובמרחק של 100 מטרים ירו לבית מילר. ב-10:30 הגיעה הסכנה לבית מילר למרום קצה. החל מחנק. נשים וילדים החלו

לקרא לעזרה אך לא היה מי שיבוא. קירות אחדים החלו להתמוטט. אך לצאת מהבית לא רחיקה כל אפשרות. מכיון שהמוני ערכים היו עוד ברחובות. ב־10-30 עבר לורי עם חיילים בריטים אך לא התעכב ונסע הלאה בכיון לעיר. או התפרצה דבורה ברנדשטטר שנמצאה בבית מילר. השיגה את השוטרים ודרשה מהם לעמוד וסוף סוף עמדו. כל אלה שנמצאו בבית מילר ירדו וגם האנשים שנמצאו בבית שממולו הוצאו והובאו עד האוטו של אנשי הצבא ולאט לאט הועברו כל האנשים להדר הכרמל. בסביבה זו לא היו אבדות. באדם, לא הרוגים ולא פצועים. ברור שאלמלא הבחורים שנמצאו בבית ה' מילר היו כל דרי הבית נטבחים ע"י ההמון הפרוע או נשרפים.

אחרי הצהרים נודע, כי ה' קרמן ברחוב יחיאל, שמביתו נשמעו יריות רבות במשך כל הזמן, נאסר אחרי חיפוש שנערך בביתו. הוא שוחרר בערבור של 2000 לא"י.

ביום ג' אהה"צ נראו בעיר דלקות מרובות בשדות עמק עכו. ולפנות ערב הגיע לספרם ל־7 בערו שדות ה'כץ. מטבח הפועלים בג'ידרו וכמה צריפים בכפר עטה. העשן נראה עד למרחוק ועשה רושם מועזע. אירונים שבאו אהה"צ לחיפה מהמורח חשו למקום.

הנזק החמרי רב מאד בכל המקומות, ומגיע לעשרות אלפי לירות. מצד המשטרה לא נעשה כלום לכבות השרפות. רק קבוצות יהודים יחד עם שוטרים בריטים עבדו במרץ בכבוי האש.

— בליל ששי בספטמבר מצא משמר צבאי בק"מ 14 מחיפה לאחר קבוצת אחוה הרוג יהודי עם פצע בראשו. שמו מאיר בוק.

— ביום השבת 7 ספטמבר נשלח השוטר היהודי יוסף מחט יחד עם שוטר ערבי מחיפה לכפר אטא. כעבור זמן מה חזר השוטר הערבי העירה והודיעו כי התנפלו עליהם והשוטר היהודי נפצע. מיד נשלחה מכונית הצלה ודפצוץ הובא לביה"ח הממשלתי ומשם הועבר לבי"ח בהדסה בחיפה.
הוא הובא במצב קשה והיה זמן רב בלי הכרה. —

בעכו

מפי ז' יי

ביום א' 25 באוגוסט החלו ההכנות להפגנה והחנויות נסגרו. המושל לא הרשה את ההפגנה. קבוצה של 8 איש שעברה את הרחוב בצעקות בוז לציונים

לא עשתה כל רושם. בית החרושת "נור" המשיך בעבודתו.

ביום ב' נפתחו החנויות כדרכן. אולם הפועלים לא יצאו לעבודתם; בית החרושת היה סגור. ב-10 סגרו הערבים את חנויותיהם תחת רושם המאורעות בחיפה וההתקהלות בחוצות החלדה. דהיו שרצו לנסוע לחיפה. אך נעצרו ע"י הממשלה. היהודים נפגשו במבטי איבה ובקריאות בוז. עוד מיום א' היו היהודים מרוכזים כולם בבתיים אחדים. רבים מאד נתכנסו בבית החרושת והמושל העמיד עליהם משמר מזוין.

ביום ג' נפתחו שוב כל חנויות. אבל לאחר שעתים החלו הערבים לסגור. באו השוטרים ויעצו ליהודים שיסגרו גם הם את חנויותיהם. ואמנם מיד החלו המהומות. הערבים חדרו לבתים אחדים. אך לא מצאו כלום. בבית המכונן של "נור" פצעו את גיסו, הקלמן, ואת אשת המכונן ובנו. פצעים קשים והם הובלו לבית-החולים הממשלתי. בין המתפרצים היו רבים מפועלי בית החרושת. בקבוצה בת 100 איש מזוינת במקלות ובברזלים ניסתה להתפרץ אל בית החרושת "נור". גם בקבוצה זו היה מספר גדול של פועלי ביהח"ר. המושל הקדים והזהיר את בעל בית החרושת שיעמוד על המשמר. בינתיים באו גם השוטרים והמתנפלים נהדפו. לאחר שהמושל לא עצר כוח לשמור על היהודים המפוזרים בנקודות שונות אסף את כולם לבית האסורים והעמיד משמר של שוטרים ושל מלחי אג"ת המלחמה העוגנת בחיפה. חילקו לכל אחד שמיכה וכלי-אוכל ושתייה. למחרת הובא גם אוכל. על הבתים העוובים הופקדו שומרים. בכלל גילה המושל יחס מצוין ליהודים ודאגה לבטחון הנפש והרכוש.

ביום ד' הובאו הרבה אסירים מחיפה והיהודים הפליטים הועברו מבית האסורים אל הגן של האסורים. דמוקף חומה מסביב. סמוך לו היה מקום משכן המלחים. הועמדו גם משמרות שוטרים. היהודים פחדו לשוב לבתיים עד אשר יקבל המושל מאת הערבים הבטחה בכתב. כי הם אחראים לבחון. הערבים לא רצו לתת אתריות בכתב. כי אם הבטיחו בעל פה. ששום דבר לא יאונה. היהודים לא הסתפקו בזה ונשארו לשבת במבצר.

ביום ב' 2 לספטמבר בא המושל ואמר. כי אין הוא מאיץ ביהודים לעזוב את המקום. ואולם עצתו היא שהגברים יצאו לבתים. מכיון שאין לחשוש עוד להתפרצויות. ואח"כ יוכלו לשוב גם הנשים והילדים. ביום ג' החלו הגברים לצאת ולבוא. מצב הרוחות בעיר הורגע ויש לחשוב שגם המשפחות תשובנה למקומותיהם היום או מחר.

מענין לציין. כי ד"ר מיודובה. אשר לא רצה לעזוב את הבית עפ"י הצעת המושל. הוזמן לבקר חולה בבית החולים הממשלתי. אולם כבואו שמה הודיעו לו

שאין בו כל צורך; הוא נקרא רק כדי להוציאו בעל-כרחו מן הסכנה הצפויה לו בבית.

חורבן הר-טוב

(מפי עד ראיה)

בליל שבת, ביום 23 באוגוסט, בשמונה בערב כשהלכתי לתומי בשדרות החורשה נגש אלי ערבי צעיר עוטה מסוה על פניו ובידו חרב גרוכה ועקומה ורצה להכות אותי אבל הספקתי לתפוס בידו בחזקה, ובהאבקי עמו הוציא גם פגיון בידו השנייה. התאבקנו יחד רגעים אחדים עד שעלתה בידו להשתמש מזרועותי ועל ידי כך אבדתי שווי המשקל ונפלתי. הוכיתי שתי מכות בחרב הנתונה בנדונה. קפצתי והסתערתי עליי. הוא נסוג מעט אחורנית, ונפתחה לפני דרך לברוח הביתה וכשהייתי כבר על המרפסת ירו אחרי ברובה טורקי (הכדור נמצא למחרת) וכפי שנודע לי אחר כך היו לו 3 חברים שבאו להתנפל בלילה על החווה. אבל זה היה מקרה של תאוות ביזה ושוד.

במשך היום נודע לנו, שלפני זה אמרו בני דיר-אבן להתנפל על הר-טוב אך הזקנים התנגדו ואמרו להלחם בפורעים, אם יגעו לרעה ביהודי הר-טוב ולפיכך נדחתה ההתנפלות אז.

לפנות ערב נראו מכוניות מצד ירושלים יוצאים ועולים אל הכפרים, מביאים מכתבים. גם לכפר הר-טוב הובא מכתב, וזקני הכפר הודו בו, אך לא רצו להגיד מה היה כתוב. הם עלו לצרעה, ובאוטו אחר נסעו שני ערבים ובשעת נסעם קראו לערבים העוברים ושבים להנקם ביהודי הר-טוב.

מלפני כמה שנים היו שמורים אצלנו בארון חתום עשרה רוביב אנגליים עם כדורים. אך לפני שנתים באו השלטונות ולקחו בחזרה חמשה והשאירו לנו לנו רק חמשה. ורובים אלו שמשו לנו הגנה. אספנו את כל הזקנים והנשים והילדים אל הבית פנימה, ולידי הצעירים היודעים להשתמש ברובה ניתנו הרובים. והשאר עמדו על ידם לשם עזרה, עמדו מסיבב לבית כמשמר.

אנו, מאה ושלושים נפש בני הר-טוב, ביניהם נשים וילדים היינו נתונים בסכנה גדולה. החלטנו לעמוד על נפשותינו ולא ליתן להם להתפרץ אל הבית. ורק אם לא תהיה ברירה, אז נפיל מן המתנפלים כמה שאפשר יהיה. ועד טפת דמנו האחרונה נלחם בהם.

בשש לפנות ערב עלה בידי אחד מאכרינו להתחפש כערבי ולבוא אל תחנת

הרכבת ומשם לטלפן לירושלים ולחיפה – לבקש עזרה. אך לא נענה. אחר כך פנה אל הקפיטן פיליפס, מנהל התחנה והוא חבר אותו עם המסומות האמורים, והיתה תשובה. שתבוא עזרה תכופה; לאחר שעה שמונדה בערב נשמע קול המון מצד דיראבן. הפורץ ושובר את השער. אחר כך את התריסים. את הדלתות והחלונות של החוה. המון גדול. מאד. סער בכה כהמית מים אדירים. בצעקות. בשירים ובפזמונים עד להחריש אונים.

חלק מהם שמו פניהם אל הבית ששם היינו שרויים כולנו. אבל הצופה נתן לנו. אות ומפני היריות מן הרובים נבהלו ונסוגו אחור. ובכל פעם שנסו להתקרב אלינו ירינו עליהם. צעקות הנשים והילדים בבית פנימה. שהחביאו את עצמם תחת המטות הביאו פלצות בלבנו. כך עמדנו על נפשנו. משעה שמונה וחצי בערב עד שעה שתים לאחר הצורה: שש שעות רצופות.

לאשרנו מצאו השודדים בחוה כל כך הרבה שלל וביזה עד שהוכו כמעט בסנוורים. עטו אל השלל. להוציא עשרים פרות מן הרפת. ארבעה סוסים וחמור מן האורווה. ובבית – הרבה כרים וכסתות. שמלות ובגדים. כסף וגם זהב חפצים יקרים. רהיטים שלא שערו מעולם ובבית האוצר – תבואה יבול השנה. הרבה שעורים ותטים. קרשים. לוחות ועצים – כל אלה עוורו את עיניהם והרוב הסיח את דעתו מעלינו.

מן החוה פשטו ועברו אל דירות הפועלים. גם שם גזלו הכל ולא השאירו כלום. וזלת שלדי הברזל של המטות, הלכו לבית הספרי. שרפו שם את הספריה. קרעו ארבעה ספרי תורה. והגוילים הקדושים התגולגלו על הרצפה. משם הלכו אל הבתים של בני המושבה. לא השאירו אף בית אחד. שלא שדדו שם ושברו ונפצו כל מה שלא מצאו בו חפץ. אנו במבצר שלנו. במקום שנתנו לנו מנוחה מעט. ומשם התבוננו וראינו את האור מחלונות בתי האכרים וידענו. בכל שעה את המקומות שהיו שם עוסקים בבזה.

בשתים וחצי לאחר חצות הלילה ראינו שהי מכוניות משוריינות הולכות בדרך מירושלים אל המושבה. הן באו אל החוה ועם בואן נעלמו המתנפלים והשודדים. בלויית האנגלים הלכתי אל ביתי וחשכו עיני לראות את החורבן. ואת ההרס הנורא שהרסו בבית החוה. כל הדלתות התריסין והחלונות שבורים ומנופצים. כלי זכוכית נופצו. הכרים והכסתות. הבגדים והשמלות. הלבנים. הסדינים. המפיות והמרבדים נעלמו ואינם. הכסאות ומה שאפשר היה לשאת לוקחו. נוצות הוצאו מן הכרים ומלאו את החדרים.

החילים האנגלים ישבו אתנו כחצי שעה ונסעו הלאה. כי חזקה עליהם הפקודה שלא לשבת במקום אחד. ואנו חכינו בבית המפלט שלנו עד שהאיר היום

ואו הלכנו אל תחנת הרכבת, בלי שפגשנו איש בדרך. את החולים נשאנו על ידינו ובלי כסות, בגד ושמלה באנו לתל אביב – וקודם שהרכבת זוה עזר הספקנו לראות רוכבים על סוסים גמלים והמון ערבים וערביות פושטים מצד דרום שוב אל החוה – כי במשך הלילה לא הספיקו עוד לשדוד את הכל.

והנוסעים לת"א שנים ושלושה ימים לאחר ההתנפלות השתוממו לראות עוד את העשן מתמר ועולה ממקום החוה, שהירגה מכלל ילפי ונוה שאנן לכל אשר באו לשכון בצלה.

ביום ו' בקרו חמשה מאנשי הרטוב את מושבתם החרבה ואתם מושל ירושלים. קיחרוטש. שהר-טוב נמנית על מחוץ. סגניו ג'יקובס וניקלה סאבא ומנהל מתלקת החנוך הממשלתית בוימן. הם נכנסו כמעט לכל בית ובית ונדהמו למראה החרבן המלא. כאשר לא שערוהו. גם הברזים הנראים מצד הרכבת, כאילו גגם שלם. נמצאו הרוסי גג מהצד השני. כל חלק עץ נעקר. לרבות משקופי דלתות וחלונות. דלתות וחלונות בכל ימצאו. בכמה בתים נעקרו המרצפות ונשדדו. רהיטים וכלי בית שהיו כבדים מלהוציאם, שוברו במקומם. בכל בית נשארה גם ערמרת אפר משריפת דוספרים. גם בבית הכנסת שזרר החורבן הכללי ועליו נוסף חלול הקודש: שני ספרי תורה נקרעו ושנים נשרפו. קרעים וגוילים שרופים נמצאו עוד על הרצפה. סגן המושל הערבי בכה למראה ההרס ואמר: איך אפשר לחיות בארץ זו? נהרסה גם טחנת הקמח הגדולה של האחים לוי. שעל ידה עבד גם בית"ר קטן לשמן. צמחים רפואי מעשבי זעתר. כאן שובר גם הגדול בן 60 כוחות סוס.

אנשי הר-טוב מוסרים. כי המושל ויתר הפקידים היו מזועזעים. קיחרוש אמר להם שהוא לוקח את הענין לידי. הוא מסר להם בינתים גליונות לתביעת פיצויים. בהם צריך כל תובע לפרש את נוקיו ולתת פרטי אפים ושונים של החפצים. הכלים וחמרים שניזוקו או נשדדו – הוכנו כבר סופסים מיוחדים: גליונות תביעות פיצויים של "מהומות 1929" בשלוש שפות.

במשרד המשטרה בירושלים הכירו אנשי הר-טוב כמה חפצים שהשוטרים מצאו בכפרים הסמוכים להר-טוב. דברים יקרי ערך טרם נמצאו. אומרים, כי במ-קומות שונים שרפו הערבים מפחד חיפושים את הרכוש היהודי שנשדד.

אנשי הר-טוב אומרים, כי הם רואים יחס טוב אליהם מהשלטונות ירושלים. ומציינים את שמות קיחרוטש וסנדרס. ההר-טוביים מקוים שהשלטונות יחישו את בנין הריסותיהם.

ובינתים עוד מתגלגלים בצפיפות ובדחקות נזראה בביה"ס למסחר בתל-אביב, פליטים וגרים בעיר, בטלים מאונס. בעוד שעבודת הבנין מחכה להם בכפרם.